

Nr 3.

Ankom till riksdagens kansli den 26 februari 1942 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av ecklesiastik jord, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 6 februari 1942 dagtecknad proposition, nr 38, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande

Förslag

till

L a g

angående lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av ecklesiastik jord.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Är till ecklesiastikt ändamål anslagen jordbruksfastighet upplåten på arrende och är arrendeavgiften helt eller delvis utsatt i en eller flera av de persedlar, som upptagas i länets markegångstaxa, att lösas med penningar efter senast fastställda pris enligt litt. A i markegångstaxan, må stiftsnämnden på därom av arrendatorn gjord ansökning bevilja skälig lindring i arrendevillkoren såvitt angår arrendeåret 1941—1942 under förutsättning

- a) att arrendeavtalet slutits före den 1 september 1940;
- b) att arrendevillkoren på grund av rådande förhållanden befinnas för arrendatorn oskäligt tyngande; samt
- c) att arrendatorn gjort vad av honom skäligen kan påfordras för fastighetens hållande i god hävd.

2 §.

Lindring i arrendevillkoren må endast avse nedsättning i arrendeavgiften i den mån denna utsatts i persedlar. Arrendeavgiften må icke nedsättas med

2 *Sammansatt andra lag- och jordbruksutskotts utlåtande Nr 3.*

större belopp, än som motsvarar två tredjedelar av skillnaden mellan persedlarnas pris enligt litt. A i markegångstaxan för åren 1939 och 1941.

3 §.

Ansökan om lindring i arrendevillkoren skall för att kunna prövas hava inkommit till stiftsnämnden före den 1 maj 1942.

4 §.

Prövas i fall, då utarrendering av egendomen skett efter förutgången arrendeuppskattning, för åstadkommande av nödig utredning i ärendet erforderligt, att ny arrendeuppskattning verkställes, har stiftsnämnden att föranstalta därom. Kostnaden härför skall gäldas av arrendatorn.

5 §.

Stiftsnämnden skall, innan den beviljar lindring i arrendevillkoren enligt denna lag, höra den, vars rätt kan vara beroende av åtgärden.

6 §.

Över stiftsnämndens beslut enligt denna lag må klagan föras genom besvär i den ordning, som för klagan över stiftsnämnds beslut i allmänhet är stadgat.

7 §.

Vad i denna lag stadgas om arrendator äger jämväl tillämpning å arrendators dödsbo och konkursbo samt löftesmän, som övertagit arrendet, ävensom annan, som med vederbörligt godkännande fått arrendet på sig överlåtet.

8 §.

Har uppskattning av boställes normalavkastning fastställts och beviljas sedermera lindring i arrendevillkoren, må stiftsnämnden jämka den för år 1942 gällande uppskattningen efter ty prövas skäligen.

9 §.

De särskilda föreskrifter, som må erfordras för tillämpningen av denna lag, meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i svensk författningssamling.

Med anledning av förevarande proposition jämte Kungl. Maj:ts propositioner, nr 39, med förslag till förordning angående grunder för lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av kronans jordbruksegendomar och, nr 40,

med förslag till lag om jämkning av arrendetal i vissa fall, m. m. ha inom riksdagen väckts två likalydande motioner, nämligen motionen nr 193 i första kammaren av herr *Nilsson, Bror*, och herr *Persson* samt motionen nr 253 i andra kammaren av herr *Hansson* i Skediga m. fl.

I motionen har yrkats, att riksdagen måtte besluta,

dels att den nämnd, som enligt § 3 i förslag till lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall (Kungl. Maj:ts proposition nr 40) skall pröva skäligheten av jämkning i fråga om allmänna arrenden, även skall erhålla motsvarande befogenhet i fråga om krono- och ecklesiastika arrenden;

dels att arrendet för den tid jämkningen avser må kunna nedsättas med hela värdet av prisstegringen å ifrågakommande jordbruksalster efter den 14 mars 1940;

dels att rätt till jämkning må kunna tillerkännas även sådana arrendatorer, som efter den 1 september 1940 men före den 14 mars 1941 slutit nya arrendekontrakt beträffande gårdar de tidigare innehaft på arrende under sådana villkor, att deras skyldigheter vsäentligt utökats i jämförelse med bestämmelserna i det gamla kontraktet;

dels att skyldigheten för arrendator att ersätta brist i stråfoder eller annat jordbruksalster, som skall lämnas vid avträde av arrendet, må kunna helt efterskänkas; samt

dels att, om ny uppskattning skall verkställas i fråga om krono- och ecklesiastika arrenden för ernående av lindring i arrendevillkoren, kostnaden för en sådan uppskattning skall bestridas av jordägaren.

Propositionen nr 38 samt motionerna, i vad de avse propositionerna nr 38 och 40, ha hänvisats till behandling av lagutskott och tilldelats andra lagutskottet. I övrigt ha motionerna hänvisats till jordbruksutskottet.

Enligt överenskommelse mellan andra lagutskottet och jordbruksutskottet ha omförmälda propositioner och motioner hänskjutits till behandling i sammansatt andra lag- och jordbruksutskott.

Inledning.

Den 28 juni 1941 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla dels en utredningsman att verkställa utredning rörande lagstiftning till reglering av vissa arrenden, dels ock högst fem sakkunniga personer att med utredningsmannen deltaga i överläggningar i ämnet.

Med stöd av det av Kungl. Maj:t givna bemyndigandet tillkallades dels den 28 juni 1941 häradshövdingen Nils Wihlborg till utredningsman för verkställande av den ifrågavarande utredningen och dels den 4 september 1941 ledamöterna av riksdagens första kammare godsägaren B. H. von Stockenström och före detta domänintendenten P. B. Nilsson samt ledamöterna av

riksdagens andra kammare lantbrukarna A. P. Pettersson och K. H. Gustafsson ävensom lantbrukaren K. V. Ögren att såsom sakkunniga deltaga i överläggningar rörande den ifrågasatta lagstiftningen.

I en den 29 oktober 1941 dagtecknad skrivelse till chefen för ecklesiastikdepartementet har häradsförvaldingen Wihlborg, med förmälan att den åt honom uppdragna utredningen ansetts böra avse jämväl lagstiftning till reglering av vissa ecklesiastika arrenden, överlämnat en beträffande utredningen i sistnämnda del upprättad promemoria jämte därvid fogat förslag till lag angående lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av till ecklesiastikt ändamål anslagen jord. Över promemorian och författningsförslaget ha utlåtande avgivits av kammarkollegiet och samtliga stiftsnämnder. Därjämte har kyrkomötets yttrande i ärendet inhämtats. Sedan författningsförslaget med ledning av de inkomna yttrandena överarbetats, har förslag till lagstiftning i ämnet framlagts genom propositionen nr 38.

Vidare har utredningsmannen med skrivelse den 12 december 1941 avlämnat dels promemoria med förslag till förordning om lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av kronans jordbruksegendomar, dels ock promemoria angående lagstiftning till reglering av vissa arrendeavtal. Dessa förslag ligga till grund för Kungl. Maj:ts förenämnda propositioner nr 39 och nr 40, i anledning av vilka propositioner — som jämväl behandlats av det sammansatta utskottet — utskottet avgivit särskilda utlåtanden, nr 2 över propositionen nr 39 och nr 1 över propositionen nr 40.

Översikt av gällande bestämmelser om ecklesiastika arrenden.

Den utredning angående lagstiftning till reglering av vissa arrenden, varom beslut fattades av Kungl. Maj:t den 28 juni 1941, skulle omfatta dels sådana arrendeavtal rörande jordbruksfastigheter, enligt vilka arrendatorn åtagit sig att utgöra arrende genom avlämnande av visst naturaalster och dels sådana arrenden av kronan tillhöriga jordbruksfastigheter, där arrendeavgiften i enlighet med 12 § i kungl. förordningen den 22 juni 1934 (nr 320) angående grunder för förvaltning av viss kronoegendom utsatts till hälften i penningar och till hälften i en eller flera av de persedlar, som upptagas i länets markegångstaxa, att lösas med penningar efter senast fastställda pris enligt litt. A i markegångstaxan. Då även i avseende å utarrendering av jord, som är anslagen till ecklesiastikt ändamål, antingen på grund av meddelade författningsbestämmelser eller enligt tillämpad praxis gäller, att arrendeavgifter utsättas delvis — beträffande vissa fastigheter helt — i persedlar att lösas i penningar efter de i markegångstaxan fastställda pris, har utredningen ansetts böra utsträckas till att avse reglering jämväl av dylika ecklesiastika arrenden.

De ecklesiastika fastigheter, som kommit i betraktande vid utredningen, äro:

1. Löneboställen, som avses i ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932;
2. Allmänna kyrkohemman;
3. Biskopshemman;
4. Domkyrkors och andra kyrkors fastigheter;
5. Domkyrkosysslomansboställen och
6. Klockarboställen.

De *ecklesiastiska löneboställena* förvaltas efter genomförandet av 1932 års boställsreform av vederbörande pastorat under uppsikt av boställsnämnd och stiftsnämnd. Bestämmelser härom äro meddelade i ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932. Vid upplåtelse av löneboställe på arrende skall pastoratet upprätta och underställa boställsnämndens prövning och godkännande förslag till arrendekontrakt. I fråga om arrendeupplåtelse gällor allmän lag med vissa i boställsordningen angivna undantag, vilka dock ej ha avseende på arrendeavgiftens bestämmande. Möjlighet finnes således att vid utarrendering av löneboställena bestämma arrendeavgiften helt eller delvis i persedlar att lösas i penningar efter de i markegångstaxan fastställda pris. Enligt vad som inhämtas användes också denna form för arrendeavgiftens bestämmande vid utarrendering av löneboställena — vilkas antal överstiger 3,200 stycken — visserligen icke undantagslöst men dock i mycket stor utsträckning. Det torde kunna sägas att det övervägande antalet löneboställen utarrenderas mot arrendeavgift, som utsättes till hälften i penningar och till hälften i persedlar, vilka upptagas i länets markegångstaxa, att lösas med penningar efter senast fastställda pris enligt litt. A i markegångstaxan. För fall som avses i 67 § 7 mom. av boställsordningen skall utarrendering av löneboställe ombesörjas av stiftsnämnden. Bestämmelsen avser det fall att, då löneboställe första gången efter genomförandet av boställsreformen skall upplåtas på förnyat arrende, optionsberättigad arrendator finnes men pastoratet och arrendatorn icke träffat överenskommelse om det nya arrendet. Vid sådan av stiftsnämnden verkställd utarrendering tillämpas i huvudsak bestämmelserna i ecklesiastik arrendeförordning den 21 november 1925 (nr 452). Enligt 12 § i denna förordning skall arrendeavgiften i regel vara utsatt till hälften i penningar och till hälften i persedlar på sätt nyss nämnts. Enahanda form för bestämmandet av arrendeavgiften gällor jämväl för de före ikraftträdandet av 1932 års boställsordning avslutade, ännu gällande arrendeavtal beträffande löneboställen.

Det må här anmärkas, att till löneboställen räknas även prästänkesäten. Sådana finnas till ett uppgivet antal av 41, det största antalet eller 35 stycken inom Göteborgs stift.

Allmänna kyrkohemman utarrenderas av stiftsnämnden. Närmare föreskrifter härom äro meddelade i kungörelsen den 16 september 1932 (nr 435) med bestämmelser angående förvaltningen av allmänna kyrkohemman. Enligt 11 § i denna kungörelse skall också arrendeavgiften utsättas

till hälften i penningar och till hälften i persedlar. Vad om utarrendering av allmänna kyrkohemman finnes stadgat skall jämlikt föreskrift i förordningen den 27 november 1936 (nr 579) angående förvaltningen av de för biskoparnas avlönande anslagna fastigheter tillämpas jämväl i avseende å utarrendering av *biskopshemman*. Vissa sådana hemman äro dock fortfarande utarrenderade enligt äldre bestämmelser. För dylika hemman lärer arrendavgiften i allmänhet vara utsatt i persedlar att lösas i penningar enligt litt. C i markegångstaxan, således efter medelmarkegångspriset för de tio sista åren.

Domkyrkors och andra kyrkors fastigheter utarrenderas av vederbörande kyrkostyrelse med undantag dock såvitt angår kyrkohemmanen i Skåne, Halland och Blekinge samt Lunds domkyrkas hemman, vilka utarrenderas av vederbörande stiftsnämnd. (Se härom kungörelserna den 16 september 1932, nr 431 och 432.) Enligt vad som inhämtats från stiftsnämnden i Lund stipuleras vid utarrendering av Lunds domkyrkas eller andra kyrkors fastigheter i Lunds stift att i arrende skall erläggas priset för vissa hektoliter spannmål av två eller flera slag enligt litt. C i den för länet gällande markegångstaxan.

Domkyrkosysslomansboställen finnas numera blott vid domkyrkorna i Strängnäs, Växjö, Skara och Västerås. Beträffande dessa boställen har det upplysts att boställena i Strängnäs och Skara stift äro utarrenderade mot enbart penningarrende samt att boställena i Växjö och Västerås stift äro utarrenderade mot arrendavgift, som utsatts delvis i penningar och delvis i spannmål att lösas efter senast fastställda pris enligt litt. A i markegångstaxan.

Vad angår *klockarboställena*, vilkas antal lärer uppgå till cirka 900, föreligger ingen bestämd uppgift om sättet för deras utarrendering. Det torde emellertid icke kunna anses uteslutet att även vid utarrendering av dessa boställen arrendavgiften kan vara utsatt helt eller delvis i persedlar enligt markegångstaxan.

Framställningar om reglering av arrendevillkoren.

Under den kristid, som inträtt i samband med det nu pågående stormaktskriget, hava till Kungl. Maj:t inkommit åtskilliga framställningar om reglering av de arrendavtal rörande publik jord, i vilka arrendavgiften utsatts i persedlar att lösas i penningar efter de i markegångstaxan utsatta prisen. Härom må såvitt angår de arrendavtal, som avse den till ecklesiastikt ändamål anslagna jorden, anföras följande.

Den 19 november 1940 inkom från Riksförbundet Sveriges statsarrendatorer — vilket förbund utgör en sammanslutning av i olika län förekommande föreningar av dels kronoarrendatorer och dels ecklesiastiska arrendatorer — en nämnda dag dagtecknad skrivelse, däri förbundet med hänsyn till årets synnerligen svaga skörd och att priset på jordbrukets produkter icke

reglerades av en fri marknad anhöll, att »under den tid priset å jordbrukets produkter regleras av statsmakterna 12 § 1 mom. av Kungl. Maj:ts förordning nr 320 av år 1934 angående grunder för förvaltningen av viss kronoegendom samt motsvarande §§ i ecklesiastik boställsordning må upphöra att gälla, och att således hela arrendeavgiften utgår i penningar, därest arrendator hos vederbörande myndighet därom anhåller».

Vidare inkom till Kungl. Maj:t från stiftsnämnden i Lund en den 22 november 1940 dagtecknad skrivelse med framställning om viss omreglering av arrendeavgifterna för ecklesiastika fastigheter.

Över omförmälda skrivelser avgav kammarkollegiet infortrat utlåtande den 20 januari 1941.

I enlighet med kammarkollegiets i nämnda utlåtande gjorda hemställan fann Kungl. Maj:t genom beslut den 31 januari 1941 riksförbundets och stiftsnämndens i Lund ifrågavarande framställningar icke föranleda annan Kungl. Maj:ts åtgärd, än att Kungl. Maj:t *dels* medgav, att, där pastorat lämnade arrendator anstånd med erläggande av under mars 1941 förfallande arrende- och årsbelopp för sådana löneboställen, som häftade för återbetalning av förskott eller lån ur kyrkofonden, pastoratet finge åtnjuta anstånd intill senast den 1 november 1941 med inbetalning av högst hälften eller, när synnerliga skäl därtill vore, tre fjärdedelar av dessförinnan förfallande annuitet å dylikt förskott eller lån, dock att pastorat, som begagnade sig av sålunda medgivet anstånd, skulle vara skyldigt att å ogulden del av annuiteten erlagga ränta efter fyra procent för år från förfallodagen, tills betalning skedde, *dels ock* bemyndigade stiftsnämnderna att, på därom av arrendator av under stiftsnämnds förvaltning stående fastighet gjord ansökning bevilja denne anstånd med betalning av högst hälften eller, när synnerliga skäl därtill vore, tre fjärdedelar av under mars 1941 för fastigheten förfallande arrendeavgift och årsbelopp för nybyggnad, dock ej längre än till den 1 november 1941, under villkor att arrendatorn å belopp, som icke inom kontraktenslig tid guldits, erlade ränta från förfallodagen, tills full betalning skedde, efter fyra procent för år, ävensom för betalningens behöriga fullgörande till såväl resterande arrendeavgift och årsbelopp som ränta därå ställde till vederhäftigheten styrkt borgen eller annan säkerhet, som av stiftsnämnden godkändes. Anstånd, som här senast berörts, finge av stiftsnämnd medgivas arrendator endast i de fall, då det kunde anses visat, att det på grund av arrendets storlek och arrendatorns ekonomiska ställning skulle bereda honom avsevärd svårighet att erlagga arrendeavgiften jämte årsbeloppet i enlighet med arrendekontraktet.

Slutligen må här onnännas att vid 1941 års riksdag i tre motioner yrkats ändring av gällande bestämmelser rörande arrendevillkoren för krono- och andra av det allmänna ägda arrendehemman. Sålunda hemställdes i de likalydande motionerna I: 167 och II: 222 om sådan ändring av bestämmelserna rörande arrendevillkoren för nämnda fastigheter, varigenom vid

missväxt modifikationer i fråga om arrendet skulle kunna medgivas på i motionerna närmare angivet sätt, samt föreslogs i motionen II: 221, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning i syfte att ernå en efter nuvarande starka förändringar i priset på jordbruksprodukter mera lämplig bestämning av de arrenden, som skulle erläggas av arrendatorer av viss kronoegendom. Beträffande riksdagsbehandlingen av nämnda motioner tillåter sig utskottet hänvisa till vad därom anföres å sid. 6—7 i utskottets förut denna dag avgivna utlåtande nr 2.

Utredningsmannens förslag.

Utredningsmannens förslag innebär i huvudsak följande. På framställning av arrendator av ecklesiastisk jordbruksegendom, för vilken arrendeavgiften helt eller delvis är utsatt i en eller flera av de persedlar, som upptagas i länets markegångstaxa, att lösas med penningar efter senast fastställda pris enligt litt. A i markegångstaxan, må av stiftsnämnden skälig lindring beviljas i arrendevillkoren såvitt angår arrendeåret 1941/42. I förslaget ha såsom förutsättning för arrendelindring upptagits följande villkor, nämligen att arrendeavtalet slutits före den 14 mars 1940, att arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden befinnas för arrendatorn oskäligt tyngande och det på grund härav kan antagas möta svårigheter för denne att fullgöra sina förbindelser enligt avtalet, samt att arrendatorn gjort vad av honom skäligen kan påfordras för egendomens hållande i god hävd. Arrendelindringen må endast avse nedsättning i arrendeavgiften i den mån denna utsatts i persedlar, och arrendeavgiften må icke nedsättas under det belopp, varmed den skolat utgå efter persedlarnas medelpris enligt litt. A i markegångstaxan för åren 1939 och 1941. För den händelse ny arrendeuppskattning för åstadkommande av utredning skulle anses erforderlig, skall vederbörande myndighet föranstalta därom. Kostnaden härför skall gäldas av arrendatorn. Lindringen i arrendevillkoren skall avse även fastighet, varav avkastningen uppbares av enskild avkomsttagare. Innan lindring beviljas skall den, vilkens rätt kan vara beroende av åtgärden, höras. I fastställd uppskattning av boställes normalavkastning kan, om lindring i arrendevillkoren beviljas, jämkning ske.

Efter att ha omnämnt innehållet i kammarkollegiets avstyrkande utlåtande den 20 januari 1941 och Kungl. Maj:ts beslut den 31 i samma månad har i promemorian till motivering av förslaget vidare anförts:

Då det gäller att överväga, huruvida efter det Kungl. Maj:ts omfördälda beslut meddelats sådana förhållanden inträffat, som böra föranleda bifall i en eller annan form till de gjorda framställningarna om reglering av avslutade arrendeavtal, må till en början framhållas, att den avsevärda höjning av priserna å jordbruksprodukterna, som obestriddigt inträdde år 1940, blivit bestående även under år 1941. Det kan därför förutsättas, att de markegångspriser, som komma att fastställas i november 1941, icke

bliva lägre än 1940 års priser. Snarare torde en ytterligare höjning av markegångspriserna för år 1941 vara att förvänta. Medeltalet av markegångspriserna i samtliga län åren 1939 och 1940 å de persedlar, i vilka persedelarrendet i allmänhet utsattes, framgår av följande tabell.

		1939	1940
Vete hektoliter kronor	14: —	18: 63
Råg	»	13: 11	17: 75
Korn	»	11: 19	16: 07
Havre	»	7: 78	11: 91
Smör kilogram »	3: 12	3: 57.

Medeltalet för år 1940 har sålunda i förhållande till 1939 års priser stigit med 33.1 procent för vete, 35.4 procent för råg, 43.6 procent för korn, 53.1 procent för havre och 14.4 procent för smör. Man torde vara berättigad att lägga dessa procenttal till grund även för en jämförelse mellan 1939 års och 1941 års markegångspriser. Då en sådan stegring av priserna å markegångspersedlarna, som de angivna procenttalen utvisa, näppeligen kan anses normal, är det — låt vara att man i detta sammanhang icke har att räkna med mer än hälften av stegringen — naturligt att arrendatorerna kunna finna det vid arrendesättningen tillämpade systemet för arrendeavgiftens bestämmande missgynnande gent emot dem, och detta så mycket mera som det icke är möjligt att förtutse när den uppåtgående priskurvan vänder sig nedåt.

Att emellertid endast av den grund, att markegångspriserna hålla sig höga under ett eller annat år, bevilja en generell nedsättning av arrendeavgifterna, synes icke böra ske. Halveringen av arrendeavgiften har just kommit till användning för mötande av en dylik situation. Att överhuvudtaget vidtaga en allmän rubbning av gällande arrendeavtal är ägnat att väcka principiella betänkligheter.

Ej heller synes de vidtagna prisreglerande åtgärderna på jordbrukets område kunna i och för sig åberopas såsom giltigt skäl för en allmän reglering av de före kristiden ingångna arrendeavtalen. Snarare måste de ifrågasvarande statliga åtgärderna anses hitintills ha varit enbart till fördel för jordbrukarna. Det torde kunna antagas att genom stödåtgärderna jordbruket i gemen åtminstone såvitt angår driftsåret 1940—1941 erhållit kompensation för den ökning i produktionskostnaderna som under kristiden icke kunnat undvikas.

Emellertid åberopades i de gjorda framställningarna om reglering av arrendeavgifterna för arrendeåret 1940—1941 såsom skäl härför även det dåliga resultatet av 1940 års skörd. I sitt utlåtande anförde kammarkollegiet häremot att skörden 1940, med undantag möjligen för Gotland och någon enstaka ort, icke kunde anses hava varit så svag, att den kunde betecknas såsom allmän svårare missväxt i den bemärkelse, som avses med de sociala arrendebestämmelserna i 2 kap. 47 § i allmänna nyttjanderättslagen och 5 § i norrländska arrendelagen.

Om också kammarkollegiet får anses hava rätt i sitt nu återgivna uttalande om 1940 års skörd, är det dock notoriskt och obestridligt att densamma sett för landet i sin helhet var synnerligen svag ej blott i förhållande till de närmast föregående årens skördar, vilka voro osedvanligt goda, utan även vid jämförelse med vad som kan anses såsom normal skörd. Några särskilda siffror till belägg härför torde icke behöva anföras. Naturligt är också, att det svaga skörderesultatet medförde svårigheter för åtskilliga jordbrukare och även för ecklesiastiska arrendatorer, som hade att

erlägga arrende utsatt i persedlar. Graden av den enskilde arrendatorns svårigheter var tydligen beroende på storleken av det överskott av jordbruksprodukter, som förefanns för honom sedan persedelarrendet erlagts. Var detta överskott så pass stort, att det räckte till anskaffande av medel till betalning av kontantarrendet och därjämte lämnade arrendatorn en någorlunda skälig vinst, förefanns visserligen ingen anledning till beviljande av lindring i arrendevillkoren, men om — såsom säkerligen i många fall var förhållandet — överskottet blev litet eller intet eller om — såsom också kunde hända — skörden ej ens räckte till betalning av persedelarrendet, blev arrendatorns ställning ohållbar. Till de nu framhållna svårigheterna för de ekklesiastika arrendatorerna, vilka svårigheter också hängde samman med de höga persedelpriserna, togs också hänsyn av Kungl. Maj:t vid meddelandet av beslutet den 31 januari 1941. Bakom detta beslut, varigenom arrendatorerna erhöles uppskov med erläggandet av arrendeavgifterna för de arrenderade boställena till hösten 1941, låg uppenbarligen en förväntan att 1941 års skörd skulle bliva åtminstone normal och att härigenom en sådan förbättring i arrendatorernas ekonomiska ställning skulle inträda, att de, då uppskovstiden utgick, kunde utan större svårigheter fullgöra sina förpliktelser för det arrendeår som utgick den 14 mars 1941.

Förhoppningarna om att 1941 skulle för jordbruket bliva ett gott eller åtminstone ett bättre år än 1940 gingo dock icke i uppfyllelse. Några definitiva siffror till belysande av skörderesultatet 1941 kunna ej här framläggas, men för allom och en var läser det vara ett känt faktum dels att den samlade spannmålsvolymen 1941 icke blivit större än den var 1940 — tvärtom torde den vara mindre — och dels att foderskörden 1941 blivit betydligt sämre än den var nästföregående år. Visserligen torde det ej vara uteslutet, att för vissa landsdelar, särskilt i de norrländska länen, skörden 1941 blivit bättre än 1940 års skörd. Men visst är att för landet i dess helhet så ej varit förhållandet. Det torde förty utan vidare vara klart, att genom uppskavsbeslutet den 31 januari 1941 någon mera effektiv hjälp icke, såsom avsett var, bereddes arrendatorerna i gemen.

Härförut har sagts att enbart den omständigheten att markegångspriserna hålla sig höga under ett eller annat år — såsom förhållandet varit 1940 och såsom kan antagas bli förhållandet även 1941 — icke kan motivera en generell nedsättning av arrendeavgifterna. Vad nu angår de dåliga skördeutfallen 1940 och 1941, så torde ej heller dessa kunna anses innebära tillräcklig anledning att såsom ifrågasatts för alla arrendeavtal medgiva att persedelpriserna beräknades efter en annan markegångstaxa än den i avtalen bestämda.

Däremot synas de anförda omständigheterna i förening, nämligen dels de höga markegångspriserna under 1940 och 1941 och dels de dåliga skörderesultatet under båda dessa år, innebära fullt giltiga skäl för att sådana arrendatorer, som på grund av berörda omständigheter råkat i ekonomiska svårigheter, må efter därom gjord ansökning och efter ingående prövning i varje särskilt fall kunna i någon form erhålla erforderlig lindring i arrendevillkoren. Då beredande av möjlighet härtill icke läser kunna ske annorledes än i lagstiftningsväg, har utarbetats ett förslag till lag i ämnet.

Beträffande innehållet i de i ärendet avgivna yttrandena tillåter sig utskottet hänvisa till sid. 20—24 i det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet.

Föredragande departementschefen, statsrådet Bagge, har ansett skäl icke föreligga att nu företaga en omläggning av systemet för arrendeavgiftens bestämmande samt vidare anfört följande:

»Såsom skäl för den ifrågasatta arrendelindringen har utredningsmannen åberopat de höga markegångspriserna under åren 1940 och 1941 i förening med de dåliga skörderesultaten under dessa år. Häremot har kammarkollegiet invänt, att under förutsättning att produktionskostnaderna för jordbruket icke stigit förhållandevis mera än priserna å jordbruksprodukterna höjningen i markegångsprisen icke utgjorde skäl för en sänkning av arrendena. Även stiftsnämnden i Uppsala har ansett, att trycket av kristiden ej medfört hårdare belastning av de ecklesiastiska arrendatorerna än å andra jordbrukare. Under år med normal skörd torde väl, såsom ock utredningsmannen framhållit, höjningen av markegångspriserna icke kunnat motivera nedsättning av arrendena, men på grund av de två senaste årens svaga skördar kommer otvivelaktigt den kraftiga höjningen i markegångspriserna att ytterligare försvåra möjligheterna för arrendatorn att betala ett i produkter bestämt arrende. Även om den dåliga skörden torde vara den väsentliga orsaken till de angivna ekonomiska svårigheterna för arrendatorerna torde dock höjningen i markegångspriserna i så måtto inverka på deras ekonomiska ställning, som vid bedömande av skäligheten av avtalat arrende hänsyn måste tagas icke endast till skördeutfallet utan även till den på grund av prisförhöjningen inträdda ökningen av arrendesumman. I åtskilliga fall torde på grund av angivna förhållanden arrendevillkoren för arrendatorerna vara oskäligt tyngande. I likhet med flertalet hörda myndigheter anser jag fördenskull åtgärder böra vidtagas för lättande av det ekonomiska trångmål, vari arrendatorerna kunna hava råkat.

Vad angår formen för dessa åtgärder är jag ense med utredningsmannen, att efter två års på varandra följande dåliga skördar endast en nedsättning av arrendet kan bereda arrendatorerna en verklig lindring i deras förpliktelser. Stiftsnämndens i Uppsala förslag att arrendelindringen skulle ske med skyldighet för arrendatorn att vid egendomens avträde återbetala det efterskänkta beloppet, om han vore i stånd därtill, kan jag icke tillstyrka.

Beträffande förutsättningarna för att jämkning i arrendeavgiften skall kunna medgivas har utredningsmannen i sitt förslag upptagit bland annat, att arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden befinnas för arrendatorn oskäligt tyngande och det på grund härav kan antagas möta svårigheter för denne att fullgöra sina förbindelser enligt avtalet. Emellertid har såsom nämnts utredningsmannen i sin sedermera avgivna promemoria med förslag till liknande reglering för arrendatorer av kronans jordbruksegendomar föreslagit, att arrendatorns rätt till lindring icke borde göras beroende av hans ekonomiska ställning överhuvudtaget. Enligt vad jag inhämtat har denna princip lagts till grund även för det förslag till lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall, vilket denna dag kommer att anmälas av chefen

för jordbruksdepartementet. Även jag ansluter mig till denna ståndpunkt och anser, att stiftsnämnden vid avgörande av ansökan om jämkning endast torde böra ingå i prövning av frågan om arrendevillkoren med hänsyn till rådande förhållanden kunna anses för arrendatorn oskäligt tyngande. Huruvida arrendatorn på grund av andra omständigheter, som ligga utanför arrendeförhållandet, är i stånd att fullgöra arrendevillkoren eller icke bör sålunda icke inverka på prövningen. Vid bedömandet av frågan om arrendevillkoren äro för arrendatorn oskäligt tyngande bör dock den allra största hänsyn tagas till om arrendeavtalet i och för sig är att anse såsom förmånligt eller ej. Skulle man härvid komma till den uppfattningen, att trots höjda markegångspriser och två års dåliga skördar arrendevillkoren vid jämförelse med andra arrendeavtal av liknande art äro att anse såsom skäliga, bör någon jämkning av avtalet icke medgivas. Likaså torde jämkning av arrendeavtalet icke böra ifrågakomma, därest arrendators medelinkomster av arrendet under förfluten arrendetid trots de senaste två årens dåliga skörderesultat uppgå till sådant belopp, att arrendatorn kan av dessa inkomster anses ha erhållit en tillfredsställande bärning.»

Lagrådet har lämnat lagförslaget i huvudsak utan erinran.

I detta sammanhang må vidare erinras att inom andra kammaren herr *Carlsson* i Bakeröd den 18 februari 1942 erhållit kammarens medgivande att till chefen för ecklesiastikdepartementet framställa följande *interpellation*:

Är statsrådet villig att medverka till ett uppskov för erläggandet av ecklesiastikdepartementets boställsarrenden tills riksdagen fattat ståndpunkt i frågan om den nedsättning, som kan befinnas skälig?

Om detta inte låter sig göra, är då statsrådet villig att medverka till att den del av arrendet, som är tillkommen med anledning av markegångstaxans stegring, nu får avdragas från arrendebeloppet för att betalas vid den tidpunkt, då riksdagens beslut om nedsättning i beloppet vunnit laga kraft?

Utskottet.

Det genom förevarande proposition framlagda lagförslaget avser att öppna möjlighet för arrendatorer av ecklesiastik jord att erhålla nedsättning i arrendeavgiften i den mån denna utsatts i persedlar att lösas enligt markegångstaxa. Förslag till lagstiftning av motsvarande innebörd har framlagts, beträffande kronans jordbruksegendomar i propositionen nr 39 och i fråga om enskild jord i propositionen nr 40.

I anledning av sistnämnda proposition har utskottet förut denna dag avgivit utlåtande nr 1. På i huvudsak samma skäl som där anförts kan utskottet i princip ansluta sig till förslaget, att även arrendatorer av ecklesiastiska fastigheter må kunna erhålla lindring i arrendevillkoren.

Beträffande de särskilda bestämmelserna i förslaget till lag angående lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av ecklesiastik jord får utskottet anföra följande.

1 §.

I denna paragraf angivas bland annat dels de avtal, å vilka lagen är tillämplig, och dels att beslut om lindring i arrendevillkoren meddelas av stiftsnämnden.

I förstnämnda hänseende har *föredragande departementschefen* anfört:

Beträffande den tidpunkt, före vilken arrendavtal skall vara slutet för att kunna jämkas, anser jag på grund av vad som förekommit i utredningen rörande nu förevarande arrenden ävensom rörande ovannämnda förslag till lag om jämkning av enskilda arrendavtal och då överensstämmelse i förevarande hänseende bör föreligga mellan berörda lag och nu ifrågavarande bestämmelser, att nämnda tidpunkt bör bestämmas till den 1 september 1940.

I *motionerna* har yrkats, att rätt till jämkning må kunna tillerkännas även sådana arrendatorer, som efter den 1 september 1940 men före den 14 mars 1941 slutit nya arrendekontrakt beträffande gårdar de tidigare innehaft på arrende under sådana villkor, att deras skyldigheter väsentligt utökats i jämförelse med bestämmelserna i det gamla kontraktet.

Beträffande den ordning, i vilken beslut om lindring i arrendevillkoren skall meddelas, har *utredningen* anfört.

I chefens för jordbruksdepartementet anförande till statsrådsprotokollet den 28 juni 1941 har framställts till övervägande lämpligheten av att hänskjuta frågor om jämkning av arrendavtal till särskilda skiljenämnder, en för varje län. Även om dylika skiljenämnder äro lämpliga för reglering av enskilda arrenden, torde dock, med hänsyn till de ecklesiastika arrendenas särskilda ställning med det allmänna såsom part och det för dylika arrenden gällande förvaltningssystemet, jämkningen nu liksom tidigare, då lindring i arrendevillkoren för innehavare av ecklesiastika arrenden varit i fråga, böra anförtros åt offentlig myndighet. Troligen kommer lindring att begäras i ett så stort antal fall, att prövningen av ansökningarna icke torde böra förläggas till central myndighet. Däremot synes prövningen lämpligen kunna anförtros åt stiftsnämnderna, såsom också i lagförslaget skett. Stiftsnämndernas erfarenhet och sakkunskap i fråga om förvaltningen av ecklesiastika fastigheter och det sätt, varpå stiftsnämnderna äro sammansatta, utgöra garanti för att ärendena i fråga skola behandlas med all den omsorg som de ovedersägligen kräva.

Föredragande departementschefen har i likhet med utredningen ansett lämpligt att åt stiftsnämnderna, vilka dels utöva kontroll över utarrenderingen av löneboställena dels själva handhåva utarrenderingen av andra kyrkliga fastigheter, uppdragas att i första hand avgöra ärenden rörande lindring i arrendevillkoren.

I *motionerna* har yrkats, att den nämnd, som enligt 3 § i det genom propositionen nr 40 framlagda förslaget till lag om jämkning av arrendavtal i vissa fall skall pröva skäligheten av jämkning i fråga om allmänna arrenden, även skall erhålla motsvarande befogenhet i fråga om ecklesiastika arrenden.

Utskottet.

Beträffande den i motionerna väckta frågan om utvidgning av lagens räckvidd att omfatta även vissa arrendeavtal som ingåtts efter den 1 september 1940 får utskottet — under hänvisning till vad utskottet i utlåtande nr 1 vid behandlingen av 1 § i förslaget till lag om jämkning av arrendeavtal i vissa fall anfört i förevarande hänseende — med avstyrkande av motionärernas yrkande ansluta sig till Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt.

Vad angår beslutanderätten i fråga om jämkning anser utskottet de av utredningen anförda skälen till stöd för att prövningen bör anförtros åt stiftsnämnderna böra tillmätas avgörande vikt. Det må i detta sammanhang erinras om, att enligt 6 § i lagförslaget stiftsnämndens beslut må överklagas hos Kungl. Maj:t. På grund av det anförda får utskottet tillstyrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag i förevarande avseende.

2 §.

Utredningen har beträffande bestämmelserna i denna paragraf anfört följande:

Då de år 1939 fastställda persedelpriserna kunna anses hava varit någorlunda normala, hava sagda priser valts till utgångspunkt vid beräkningen av den nedsättning i arrendeavgiften, såvitt angår den i persedlar utsatta delen därav, som må kunna ske. Dock har det icke funnits skäligt att medgiva nedsättning ända till 1939 års prisnivå, utan har nedsättningen ansetts böra begränsas till att motsvara högst hälften av den efter 1939 till och med 1941 inträffade prisstegringen.

Föredragande departementschefen har på denna punkt anfört:

Den av utredningen föreslagna nedsättningen i arrendeavgifterna torde vara alltför obetydlig (omkring 10 procent) för att kunna bli till någon verklig lättnad för arrendatorerna. En nedsättning med $\frac{2}{3}$ av skillnaden mellan persedlarnas pris enligt litt. A i taxan för åren 1939 och 1941 synes mig böra medgivas såsom en högsta gräns.

I *motionerna* har yrkats, att arrendet för den tid jämkningen avser må kunna nedsättas med hela värdet av prisstegringen å ifrågakommande jordbruksalster efter den 14 mars 1940.

Utskottet.

Beträffande denna paragraf, som är lika med 2 § i förslaget till förordning angående grunder för lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av kronans jordbruksegendomar, får utskottet — under hänvisning till vad utskottet i utlåtande nr 2 anfört vid behandlingen av sistnämnda paragraf — hemställa, att motionärernas yrkande icke måtte föranleda någon ändring i nu ifrågavarande paragraf.

4 §.

Utredningen har beträffande denna paragraf anfört följande:

Utarrendering av vissa ecklesiastika fastigheter, som utarrenderas av stiftsnämnd, skall föregås av en arrendeuppskattning. Emellertid kan det hava

förflutit lång tid sedan denna ägde rum, och för att erhålla en tillförlitlig uppgift om arrendets nuvarande värde kan en ny uppskattning vara behöfelig. Stiftsnämnden har därför genom stadgandet i denna paragraf medgivits befogenhet att, om så anses erforderligt, föranstalta därom. Förrättningen skall bekostas av arrendatorn. Härigenom vinnes viss garanti för att arrendelindring icke begäres, då rimlig anledning därtill saknas. Därest arrendatorn genom den nya arrendeuppskattningen i något fall tillskyndas oskäligen tunga, torde hänsyn härtill kunna tagas vid prövning av ansökningen om nedsättning av arrendeavgiften. Det bör tilläggas att ny arrendeuppskattning bör äga rum endast då erforderlig utredning i saken icke kan erhållas på annat sätt.

I *motionerna* har yrkats, att, om ny uppskattning skall verkställas i fråga om ecklesiastiska arrenden för ernående av lindring i arrendevillkoren, kostnaden för sådan uppskattning skall bestridas av jordägaren.

Utskottet kan icke tillstyrka bifall till motionärernas ändringsyrkande på denna punkt. Emellertid vill utskottet understryka vad utredningen i detta sammanhang anført eller att, därest arrendatorn genom den nya arrendeuppskattningen i något fall tillskyndas oskäligen tunga, hänsyn härtill torde kunna tagas vid prövning av ansökningen om nedsättning av arrendeavgiften.

Utskottet.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen måtte antaga det genom förevarande proposition framlagda förslaget till lag angående lindring i arrendevillkoren för vissa arrendatorer av ecklesiastisk jord; samt

B. att *motionerna* I: 193 och II: 253, i vad de angå förevarande proposition och i den mån de icke kunna anses besvarade genom vad utskottet ovan anført, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 26 februari 1942.

På sammansatt andra lag- och jordbruksutskotts vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från andra lagutskottet: herrar *Norman, Tamm, Löfvander, Sten, Hage, Hermansson, Holm* och *Barnekow*; samt

från jordbruksutskottet: herrar *Tjällgren*, Mannerskantz*, von Stockenström*, Svedberg, Liedberg, Andersson* i *Tungelsta, Mäler* och *Gustafson* i *Düdesjö*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Löfvander* och *Svedberg*, vilka ansett:

1) att lindring i arrendevillkoren icke bör maximeras till två tredjedelar av skillnaden mellan persedlarnas pris enligt litt. A i markegångstaxan för åren 1939 och 1941 utan att lindring bör medgivas till hela det belopp, som utgör skillnaden mellan nämnda års markegångspriser;

2) att prövning av skäligheten av arrendelindring för arrendator bör ske av den nämnd, varom stadgas i 3 § lagen om jämkning av arrendeavtal i vissa fall.